

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ

Η ΓΝΗΣΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

«Περὶ κενοδοξίας· καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονέας
ἀνατρέφειν τὰ τέκνα».

§ 1. Ἡ ἱστορία τῆς ἐκδόσεως τῆς συγγραφῆς.

Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Franciscus Combefis¹ ἐξέδωκε μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως διὰ πρώτην φορὰν ἐν Παρισίοις τὸ 1656 (τὸν Ἀπρίλιον) τὴν συγγραφὴν τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου «Περὶ κενοδοξίας· καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονέας ἀνατρέφειν τὰ τέκνα» ὁμοῦ μετ' ἄλλων συγγραμμάτων τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων συγγραφέων². Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔφερε τὸν τίτλον «Sancti Johannis Chrysostomi, De educandis liberis liber aureus. Eiusdem tractatus alii quinque qua festivi, qua paraeneticici. Severiani Gavalorum episcopi, De cruce³. Basilii Seleuciaae, De S. Stefano, eiusque meliquiis⁴ Zacharie Hierosolymorum, Antistiris ad suae plebis reliquias epistolae Perside, incertique aequalis de eadem captivitate, ac

1. Ὁ ἴδιος εἰς τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου λέγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του «...ordinis F. F. Praedicatorum congregationis Sancti Ludovici producente, omniumque interprete».

2. Τὸ «περὶ κενοδοξίας...» καταλαμβάνει μόνον τὰς σελίδας 1 ἕως 103 τοῦ βιβλίου. Τὰ ὑπόλοιπα τοῦ Χρυσοστόμου ἢ ὡς Χρυσοστομικὰ ἀναφερόμενα εἶναι τὰ ἑξῆς: α') «Εἰς τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν» σελ. 104 ἕως 117. β') «Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα» σελ. 118—168. γ') «Εἰς τοὺς νεοφωτιστούς καὶ εἰς τὸ Πάσχα» σελ. 169—177.—Αἱ ὁμιλίαι αὗται δὲν ἔχουν συμπεριληφθῆ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Migne.—δ') «Εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βάσσου» σελ. 178—202 (Migne 50, 719—726 μετὰ τῶν ἀμφιβόλου γνησιότητος ἔργων). ε') «Ὁμιλία μετὰ τὸν σεισμόν» σελ. 203—210 (Migne 50, 713—716).

3. Σελ. 211—282. «Εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν» (Migne 50, 815—820). Πρβλ. O. Bardenhewer, Geschichte der altchristlichen Literatur, τόμ. III (1923²) σελ. 345.

4. Βασιλείου ἐπισκόπου Ἰσαυρίας (Σελευκείας) «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον καὶ πρωτομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Στέφανον καὶ περὶ τῆς τῶν τιμίων αὐτοῦ λειψάνων ἀνευρέσεως...» σελ. 283—313 (Migne 85, 461—473). Ἡ 41η Ὁμιλία, περὶ τῆς ὁποίας βλέπε εἰς τὸν O. Bardenhewer, Gesch. der altheistl. Lit. τόμ. IV (1924) σελ. 302 καὶ 304.

sanctae Urbis excidio»⁵. Βάσις τῆς ἐκδόσεως ὑπῆρξεν, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν σελίδα τοῦ τίτλου, ἑλληνικὰ χειρόγραφα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ καρδινάλιου Ἰουλίου Μαζαρίνου⁶, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιερῶνται καὶ ἡ ἔκδοσις.

Ὁ Combefis χωρὶς κανένα δισταγμὸν θεωρεῖ τὸ ἔργον ὡς γνήσιον Χρυσοστομικόν, ἀναφέρει δὲ τοὺς ἐξῆς λόγους διὰ τὸν πεῖθυσιν. α'. Ὅτι τὸ ἔργον εὑρίσκεται εἰς τὸ χειρόγραφον ἀναμέσον γνησίων ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου⁷ β'. Ὅτι τὸ ἔργον περιέχει στοιχεῖα λογοτεχνικά (εἰκόνας καὶ

5. «Τῆ χηρευσάση νύμφη.. ποιμὴν ταπεινὸς ὁ ἔρημος, αἰχμάλωτος Ζαχαρίας, ἐλάχιστος...» σελ. 314—328 (Migne 86, 3228—3233) καὶ «Ἐξιστόρησις τῆς εἰς Περσίαν αἰχμαλωσίας...» σελ. 329—408 (Migne 86, 3236—3268). Εἰς τὰς σελ. 408—409 ὑπάρχουν ὀλίγα ἐκ τοῦ ἀσκητικοῦ λόγου πρὸς μοναχοὺς.

6. Τὸ χειρόγραφον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀντέγραψεν ὁ Combefis τὸ «Περὶ κενοδοξίας...» ἀπόκειται σήμερον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων λεγόμενον Codex Parisinus B. N. 764 καὶ ἀνήκει εἰς τὸ Χ ἢ ΧΙ αἰῶνα. Πρβλ. Chr. Baur, Joh. Chrysostomus, τόμ. Α', σελ. 142, ὑποσημ. 63. Ὅπως λέγει ὁ F. Schulte εἰς τὴν ἔκδοσίν του (S. Joh. Chrysostomi, De inani gloria et de educandis liberis, Münster 1914 σελ. IV ἐξ.), ὁ κώδικς αὐτὸς εἶναι ὁ ἄλλοτε Regius 1974, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Μαζαρίνου ἔφερε τὸν ἀριθμὸν 26. Πρὸς τοῦτοις ὁμοῦς ὑπάρχει σήμερον γνωστὸν καὶ τὸ χειρόγραφον τῆς Μονῆς Λειμῶνος τῆς Λέσβου, τὸ ὁποῖον φέρει ἀριθ. 42 (φύλ. 92β—118α) καὶ εἶναι τῆς αὐτῆς περιόδου ἐποχῆς ἤτοι τοῦ Χ ἢ ΧΙ αἰῶνος. (Βλέπ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Μαυροκορδάτειος Βιβλιοθήκη, τόμ. Α'. 1884 (Παράρτημα τοῦ ΙΕ' τόμου τοῦ Φιλ. Συλλόγου Κ)πόλεως) σελ. 52. Τὸ χειρόγραφον αὐτὸ ὁ Schulte δὲν εἶχε λάβει ὑπ' ὄψιν του, διότι ἠγνόει τὴν ὑπαρξίν του (σελ. III), ὁ δὲ Stählin ὁμιλεῖ περὶ «μοναδικοῦ» χειρογράφου. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο χειρόγραφα ὁ Δ. Μωραΐτης φαίνεται νὰ γνωρίζῃ καὶ ἄλλα, διότι εἰς τὴν ἔκδοσίν του («Πάτερς» ἀριθ. 96) σελ. 20, ὑποσημ. 1 γράφει: «Ἐν τῷ κειμένῳ ἠκολουθήσαμεν πιστῶς τὴν ἀρίστην ἔκδοσιν τοῦ Fr. Schulte. Ἐσημειώσαμεν προσέτι τὰς σπουδαιότερας διαφορὰς τῶν κυριωτέρων χειρογράφων». Ἐν τούτοις δὲν ἀναφέρει ἄλλα ἐκτὸς τῶν δύο οὔτε καὶ γραφὰς σημειῶνει ἄλλας ἐκτὸς τοῦ Παρισίου (P.), πλὴν βεβαίως τῶν ὑποσ. 1 καὶ 2 τῆς σελίδος 28, ὅπου ἀναφέρονται γραφαὶ τοῦ κώδικος τῆς Μονῆς Λειμῶνος (Λ).

7. Εἰς τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ βιβλίου.

8. Μεταξὺ τοῦ ἔργου «Πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθέτους συνεισάκτους» (Migne 47, 496—514) καὶ τοῦ «Περὶ Παρθενίας» (Migne 48, 533—596).—Ὁ Schulte (σελ. XI) γράφει, διὰ τὴν βιβλιοθηκάρειον παρατήρησιν τὴν ἐξῆς σειρᾶν: α') Πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθέτους συνεισάκτους ὁμιλία δύο Mig. 47, 495 ἐξ. φύλλ. 229 ἐξ. β) Εἰς τοὺς αἰγυπτίους μάρτυρας (Migne 50, 693—698) φύλλ. 279 ἐξ. γ') Εἰς τὸ Ὅϊδαμεν διὰ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, (Migne 51, 165—172) φύλλ. 285v ἐξ. δ') De eo quod mari similis est haec vita, φύλλ. 294v. ε') Εἰς τὸ, Ὅν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος. (Migne 55, 155—167) φύλλ. 298v «Περὶ κενοδοξίας κλπ.» φύλλ. 314v καὶ ς') Περὶ παρθενίας φύλλ. 344. Εἰς τὸ χειρόγραφον τῆς Μονῆς Λειμῶνος εὑρίσκεται μὲν ὅπως καὶ εἰς τὸν Παρισίον κώδικα ὕστερα ἀπὸ τὸ «Εἰς τὸν μα' ψαλμὸν» ἤτοι εἰς τὸ «Ὅν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος», ἀκολουθεῖ ὁμοῦς ἔπειτα ἀπὸ τὸ «Περὶ κενοδοξίας» ἡ ὁμιλία «Πρὸς τοὺς λέγοντας, διὰ δαίμονες...» (Migne 49, 241—276).

παρομοιώσεις), τὰ ὁποῖα εἶναι χαρακτηριστικῶς Χρυσοστομικά. γ'. Ὅτι τὸ θέατρον (τὸ ἄσμενον) καταπολεμεῖται ὅπως καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα γνήσια ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου. δ'. Ὅτι καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο γίνεται σύστασις νὰ διαβάζεται ἡ Ἀγ. Γραφή ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου. ε'. Ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐριμνησίας τῆς ἀγ. Γραφῆς εἶναι γραμματικὸς πραγματικὸς (καὶ ὄχι ἀλληγορικὸς), ὅπως ἀκριβῶς γίνεται εἰς τὸν Χρυσόστομον καὶ ὅλην τὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας. ς'. Ὅτι γενικῶς τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγράμματος ὁμοιάζει ἀπολύτως πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὕφος τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ C. Oudin, ὁ ὁποῖος ἔγραψε περὶ τοῦ βιβλίου κατόπιν⁹, λέγει¹⁰, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἡ ἐνιαία καὶ ἐν συνεχείᾳ ἔκδοσις τῶν ἐκλογῶν ΙΖ' ¹¹ καὶ ΚΖ' ¹². Χωρὶς δυσκολίαν διακρίνει κανεὶς, ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Oudin εἶναι ἐπιπόλαιος, διότι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ἐκλογῶν αὐτῶν μαζὶ καὶ αἱ δύο ἠμποροῦν νὰ μᾶς δάσουν μόνον τὸν τίτλον τοῦ ἔργου, ἐνῶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐκλογῶν οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου τούτου. Ἀσφαλῶς ὁ Oudin δὲν εἶχε κάμει τὸν κόπον νὰ κοιτάξῃ τὰ κείμενα. Αἱ ἐκλογαὶ αὐταὶ εἶναι ἔργον τοῦ Ι' αἰῶνος¹³ καὶ ἀποτελοῦν ἀπλῶς καὶ μόνον συστηματικὴν παράθεσιν ὁμοιογενῶν χωρίων ἀπὸ τὰ διάφορα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου¹⁴.

Ὁ L. d. Tillemont, τοῦ ὁποῖου ἐξαίρεται ἡ προσεκτικότης εἰς τὰς κρίσεις του, ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ Combefisius ¹⁵ καὶ εἶπεν, ὅτι τὸ ἔργον «Περὶ κενοδοξίας» εἶναι ἀντάξιον ἐνὸς Χρυσοστόμου καὶ δὲν περιέχει τίποτε, τὸ ὁποῖον νὰ μᾶς κάμνῃ νὰ τὸ θεωρήσωμεν ξένον πρὸς τὸν Χρυσόστομον.

Ὁ Βερνάρδος Montfaucon, ὁ ὁποῖος τὸ ἔτος 1738 ἐξέδωσε τὸν XIII τόμον τῆς σειρᾶς τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου, ἀναφέρει μὲν (σελ. 298 στήλη β')

9. Περὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ προβλήματος πρὸς Seb. Haidacher Des hl. Johanes Chrysostomus Büchlein über Hoffart und Kintererziehung, Freiburg i. B. 1907, Chrys. Baur μν. ἔρ. Α', σελ. 142—193, Fr. Schulte μν. ἔρ.

10. Εἰς τὸ ἔργον του Commentarius de scriptoribus ecclesiae antiquis, 1722, τόμ. I σελ. 740.

11. «Περὶ ἀλαζονείας καὶ κενοδοξίας» (Migne 63, 671—678).

12. «Περὶ παιδῶν ἀνατροφῆς» (Migne 63, 763—772).

13. Ἐγιναν ἀπὸ τὸν Θεόδωρον Δαφνοπάτην. Πρὸς περὶ τούτου I. Σακελλίω-νος εἰς τὸ «Δελτίον Ἰστ. Ἐθν. Ἐταιρείας» τόμ. Α' σελ. 657—666 καὶ τόμ. Β' σελ. 38 ἐξ. Βλέπε καὶ Ἰστ. Βυζ. Λογοτεχνίας, Κρουμβάχερ - Γ. Σωτηριάδου, τόμ. Α' σελ. 339, τόμ. Β', σελ. 104—105.

14. Ὁ Seb. Haidacher ἀνέλυσεν αὐτὰς καὶ ἐξήτασε τὰς πηγὰς των. Βλέπε Sitzungsberichte der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien, philol. historische Klasse, Bd. 144, 1902 IV ; Studien über Chrysostomuseklogen, σελ. 46—47 καὶ 61.

15. Εἰς τὸ ἔργον του Memoires pour servir à l'histoire des six premiers siècles XI. Ἐνετία 1732.

τὴν ἔκδοσιν τοῦ Combefisius προσθέτει ὁμως «Spuria praetermissa χωρὶς ἄλλην ἐξήγησιν. Ὁ Haidacher (σελ. 17) λέγει, ὅτι ὁ Montfaucon εἶχεν ἀπορρίψει τὸ βιβλίον ὡς νόθον χωρὶς νὰ βασανίσῃ τὸ πρᾶγμα παρὰ τὴν καλὴν συνήθειάν του νὰ ἐξετάζῃ καὶ νὰ συζητῇ τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος¹⁶. Περὶ ἀπροσεξίας εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Montfaucon, ὥστε καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου νὰ θεωρηθοῦν ὡς «νόθα» καθὼς καὶ μὴ Χρυσοστομικά νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὰ γνήσια, γίνεται λόγος¹⁷ καὶ ὁ Haidacher ἀναφέρει παράδειγμα¹⁸. Εἰς τὸ λάθος αὐτὸ ὁ Haid. βλέπει αἰτίους τοὺς βοηθοὺς τοῦ Montfaucon, διότι οὗτος ἦτο τότε γέρον (83 ἐτῶν) καὶ δὲν εἶχεν ὁ ἴδιος τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαβάσῃ τὴν γνώμην τοῦ Tillemont, ὁπότε καὶ θὰ ἐπρόσεχεν καὶ θὰ ἐδικαιολογοῦσε ἔστω καὶ τὴν ἀντίθετον γνώμην του. Ἴσως ἡ γνώμη τοῦ Oudin νὰ παρέσυρε καὶ τοὺς βοηθοὺς τοῦ Montfaucon. Πάντως τὸ κακὸν ἔγινε καὶ τὸ ἔργον δὲν ἐξεδόθη μαζὶ μετὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἔτσι δὲν ἀπησχόλησε ἔπειτα τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία εἶχε κυρίως τὴν ἔκδοσιν τοῦ Migne ὑπ' ὄψει της, ὅπου περιελήφθη ἡ ἔκδοσις τοῦ Montfaucon¹⁹.

Ἐστερα ἀπὸ 2 1/2 αἰῶνας ὁ Haidacher ἀνέσυρε τὸ ἔργον ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν καὶ τὸ ἐχώρισε πάλιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. Ὁ Haid. ὄχι μόνον τὸ παρουσίασεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποκατέστησεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν συνείδησιν ὡς ἔργον γνήσιον τοῦ Χρυσ. καὶ τὸ ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τὴν κατάκρισιν τοῦ Oudin καὶ μάλιστα 1500 ἔτη μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Χρυσοστόμου. Τὴν ἔκδοσιν τοῦ Combefisius, ἡ ὁποία εἶναι δυσεύρετος²⁰ ἐμελέτησεν ὁ Haid. καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἦτο γνήσιον ἔργον τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπιλοτέχνησε μετάφρασιν εἰς τὴν Γερμανικὴν καὶ διήρσεσε πρῶτος αὐτὸς τὸ κείμενον εἰς 90 κεφάλαια. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἀνέδειξε τοὺς λόγους τῆς γνησιότητος, εἰς δὲ τὸ κείμενον προσέθεσε παραπομπὰς εἰς παράλληλα χρυσοστομικά χωρία. Εἰς τὸ τέλος ἐδημοσίευσεν καὶ ἀν-

16. Πρβλ. Chr. Baur, μν. ἔ. Α', 142, ὑποσ. 63 «verwarf... ohne weitere Prüfung als «Spurium».

17. Πρβλ. Langarde, Ankündigung einer neuen Ausgabe der griechischen Übersetzung des Alten Testaments. Göttingen, 1882, σελ. 50 (Schulte).

18. Βλέπε σελ. 18 Schulte σελ. IX. Ὁ Haidacher ἀναφέρει τὴν ὁμιλίαν εἰς τοὺς νεοφωτιστοὺς, ἡ ὁποία εἶχε χρησιμοποιηθῆ, καὶ ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνον εἰς λατινικὴν μετάφρασιν. Αὐτὴν δὲν τὴν περιέλαβον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Migne. Βλέπε ὅσα ἔγραψεν ὁ Haid. εἰς τὸ Zeitschr. f. katholische Theologie, τόμ. 28 (1904) σελ. 168—193.

19. Εἶναι ἡ καλουμένη «ἔκδοσις τῶν Μαυρίων», τοῦ γαλλικοῦ κλάδου τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων. Εἶναι 13 τόμοι μετὰ λατινικὴν μετάφρασιν ἀπὸ τὸ 1718—1738 ἐκδοθέντες.

20. Εἰς τὴν Γερμανίαν μόνον ἐν ἀντίτυπον ἀπέκειτο εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Göttingen. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνεκαλύψαμεν ἐν ἀντίτυπον τὸ 1939 εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, τὸ ὁποῖον φέρει ἐν αὐτῇ τὸν ἀριθμὸν 1341.

θολογίαν ἤτοι παράρτημα μὲ μεταφρασμένα παιδαγωγικά ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου ²¹.

Μετὰ τὸν Haidacher ἐξέδωκε τὸ Ἑλληνικὸν πλέον κείμενον ὁ Fr. Schulte μὲ λατινικὴν εἰσαγωγὴν καὶ κριτικὰς σημειώσεις ἐπὶ τῇ βάσει μόνου τοῦ Παρισίου κώδικος ²², ὅλοι δὲ οἱ μετὰ τὸν Haid, γράψαντες παρε-

21. Ὁ πλήρης τίτλος τῆς ἐκδόσεως εἶναι ὁ ἐξῆς: «Des hl. Johannes Chrysostomus Büchlein «Über Hoffart und Kindererziehung samt einer Blumenlese über Jugenderziehung aus seinen Schriften, übersetzt und herausgegeben von Sebastian Haidacher, Freiburg i. B. 1907. Σχ. 8ον, σελ. VIII+134. Ἐπρόκειτο ὡς ἔγραφε (σελ. V) νὰ ἐκδώσῃ καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, ἀλλὰ τὸν ἐπρόλαβεν ὁ θάνατος τὴν 27ην Ἰουλίου 1908. Ὁ Bardenhewer (Gesch. der alt Lit. III, 1923² σελ. 348) ἀναφέρει τὸ γεγονός καὶ χαρακτηρίζει τὸν Haid. ὡς τὸν «πρωτόν που γνώστην τῶν περὶ τὸν Χρυσόστομον πραγμάτων ἐν τῇ νωτέρῃ ἐποχῇ». Ὁ Fr. Schulte λέγει (σελ. III), ὅτι ἡ μετάφρασις ἐβασίσθη εἰς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Combefisius, διότι δὲν εὐρέθη τίποτε εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Haid., τὸ ὁποῖον νὰ μαρτυρῇ, ὅτι εἶχεν ἤδη ἀρχίσει τὴν ἐργασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἑλλ. κειμένου ἢ εἶχεν ἀναγνώσει τὸν Παρισινὸν κώδικα.

22. Βλέπ. τὴν ὑποσ. 6, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν χειρογράφων. Χάριν πληρότητος ἀναγράφουμε τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἐκδόσεις τοῦ ἔργου κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν βάζει τῶν λεγομένων τοῦ Haid. καὶ Baur. α') Ὑπὸ τοῦ Combefisius. 1656. β') Ἀγγλικὴ μετάφρασις τοῦ τμήματος περὶ τῆς ἀγωγῆς κεφ. 16—90 ὑπὸ τοῦ John Evelyn, The Golden Book of St. John Chrysostom, concerning the education of children. Translated out of the Greek, London 16 Σεπτεμβρίου 1658. γ') Ἀνατύπωσις τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Combefisius ἐν Lyon, 1687, εἰς τὸν IV τόμ. Auctarium, σελ. 353 κ. ἐξ δ') Λατινικὴ μετάφρασις εἰς τὸ A. M. Gigheri, S. Matris nostrae kath. Ecclesiae dogmatum et morum ex selecti veterum patrum operibus veritas demonstrata τόμ. 13, Florentiae, 1791, σελ. 150—169. ε') Ἀνατύπωσις τῆς Ἀγγλικῆς μεταφράσεως τοῦ Evelyn εἰς τὸ The miscellaneous writings of John Evelyn, London 1825 σελ. 103 κ. ἐξ, (113—137) ς') Ἡ Γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ Haidacher. ζ') Ἡ ἐκδοσις τοῦ ἑλλην. κειμένου τοῦ Schulte καὶ η') Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκδοσις τοῦ Δ. Ι. Μωραϊτοῦ, Ἰωάννου Χρυσοστόμου (Παιδαγωγικά) περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεάς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα. Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγὴ—μετάφρασις—σημειώσεις. Ἐν Ἀθήναις 1940 (Βιβλιοθήκη «Παπύρου» ἀριθ. 95). Προσθέτομεν καὶ τὴν ἡμετέραν εἰς νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἐκδοσὶν τοῦ 1947, ἣτις καὶ νέαν πὺξ διαίρειν εἰς παραγράφους περιλαμβάνει καὶ ὑποσημειώσεις πραγματολογικὰς περιέχει, φέρει δὲ τὸν τίτλον «περὶ κενοδοξίας καὶ ἀνατροπῆς τῶν τέκνων». Ἡ ἐπίδρασις τῆς κρίσεως τοῦ Montfaucon ὑπῆρξε μεγίστη καὶ λίαν βλαβερὰ, ὥστε οἱ μεταγενέστεροι νὰ παρέρχονται τὴν συγγραφὴν ἀπλῶς μὲ τὴν λέξιν «νόθος». Ὁ Haidacher ἀναφέρει ὡς παράδειγμα τὸν βενεδικτῖνον Μοναχὸν R. Ceilter, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίαισε τὸ βιβλίον τοῦ Histoire générale des auteurs sacrés et ecclesiastiques, τόμ. 9ος, ἐν Παρισίοις. 1741. Ἐπίσης ὁ J. B. Malou, ὁ ὁποῖος ἐξέδωκεν εἰς τὴν Bibliotheca ascetica VII (Lovanii 1847) τὰ Sancti Patris nostri Joannis Chrysostomi de educandis liberis monita» καὶ ἐνῶ ἔχει τὰ διάφορα ἀποσπάσματα περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ἀπὸ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Montfaucon, ἐν τούτοις τὴν συγγραφὴν περὶ κενοδοξίας κλπ» δὲν τὴν ἔχει, διότι τὴν ἐθεώρησεν ὡς νόθον (σελ. VIII καὶ IX).

δέχθησαν τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου²³ συμφώνως μὲ τὴν γνώμην τούτου. Συζήτησις ἐγίνετο κυρίως μόνον περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ ἔργου. Ἐνῶ ὁμως ἐθεωρεῖτο τὸ πρᾶγμα λελυμένον, ὁ Δ. Μωραΐτης δι' εἰδικῆς μελέτης²⁴ ἐπανέφερε τὸ πρόβλημα εἰς συζήτησιν. Διὰ σειρᾶς ἐπιχειρημάτων ὑπεστήριξε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ συγγραφὴ «περὶ κενοδοξίας...» δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Χρυσοστόμου. Μελετήσαντες καὶ ἡμεῖς τὸ πρόβλημα κατελήξαμεν εἰς διάφορα ἂπ' ὅ,τι ὁ Μ. πορίσματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκθέτομεν κατωτέρω λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὴν ἀπὸ τοῦ Haidacher καὶ ἔπειτα γενομένην σχετικὴν συζήτησιν τοῦ θέματος²⁵.

§ 2. Αἱ προβληθεῖσαι ἐνστάσεις κατὰ τῆς γνησιότητος.

Τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν κατὰ τῆς γνησιότητος, εἶναι κυρίως εἰπεῖν ἐσωτερικῆς φύσεως. Ἄν τακτοποιηθούν ὅσα ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ Haidacher, τότε θὰ ἔχωμεν τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα κατὰ σειρᾶν.

α'. Ὅτι ὁ γλωσσικὸς χαρακτήρ τοῦ ἔργου εἶναι διάφορος ἀπὸ ὅ,τι παρουσιάζεται καὶ εἰς τὰ γνήσια συγγράμματα τοῦ Χρυσοστόμου²⁶.

β'. Ὅτι αἱ ψυχολογικαὶ καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἰδέαι, ὅσαι ἀπαντοῦν εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι διαφορετικαὶ ἀπὸ ὅσας ἐκφορᾷ ὁ Χρυσ. εἰς τὰ ἄλλα συγγράμματά του²⁶.

γ'. Ὅτι ἡ ἐξάρτησις τῶν ψυχολογικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἔργου ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσην παρουσιάζουν τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσ.²⁷

δ'.) Ὅτι ἡ ὅλη συγγραφὴ ἀναλυομένη φιλολογικῶς παρουσιάζεται ὡσάν συμπλήμα δύο διαφόρων ἔργων, ξένων καὶ ἀνεξαρκῆτων πρὸς ἄλληλα, ἦτοι τὸ κεφ. 1—15 εἶναι περὶ κενοδοξίας καὶ τὰ κεφ. 16—90 εἶναι περὶ

23. Πρβλ. καὶ Schultc, σελ. XIV, ὑπόσημ. 70.

24. Μία ἀρχαία χριστιανικὴ παιδαγωγικὴ πραγματεία, ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Χρυσόστομον «περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα». Ἀθήναι 1939, σφ. 8ον, σελ. 41.

25. Μετὰ τὴν προηγουμένην μελέτην ἐδημοσίευσεν τὸ κείμενον μὲ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Παπύρου (βλέπ. παραπάνω ὑπόσημ. 22), ἔδου ἐπαναλαμβάνει περὶ τοῦ τὰ ἴδια. Τότε ὁ Δ. Σ. Μπαλᾶνος ἐδημοσίευσεν κριτικὴν («Ἐκκλησία» 10 Ἀυγούστου 1940) καὶ ἠμφισβήτησεν τὴν ἔκτασιν τοῦ κύρους τῶν ἐπιχειρημάτων, τῶν κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς συγγραφῆς φερομένων.

26. Βλέπε Δ. Ν. Μωραΐτου, «Μία ἀρχαία Χρ. Παιδαγ. Πραγματεία κλπ.» σελ. 19 κ. ἐξ.—Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Παπύρου», δηλαδή τὴν εἰσαγωγὴν, θὰ γίνεταὶ παραπομπὴ μόνον ὅταν θὰ πρόκειται γιὰ προσθήκην ἢ γιὰ τροποποίησιν τῆς πρώτης γνώμης.

27. Ἐν. ἀν. σελ. 25 κ. ἐξ.

ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Τὸ πρῶτον, λέγεται, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι καὶ τοῦ Χρυσ. ἔργον, τὸ δεύτερον ὁμῶς ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι τοῦ Χρυσοστόμου²⁸.

§ 3. Ἐλεγχος τῶν κατὰ τῆς γνησιότητος ἐνατάσεων

Α'. Ὁ γλωσσικὸς χαρακτήρ

Ἡ συγγραφή «περὶ κενοδοξίας κλπ.» λέγεται, ὅτι εἶναι μία ἀποτυχημένη προσπάθεια μιμήσεως τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Χρυσ. διότι καὶ αἱ λέξεις καὶ ἡ σύνταξις καὶ τὸ ὅλον συγγραφικὸν ὕφος εἶναι ξένα καὶ ὄμι Χρυσοστομικά.²⁹

1. Λέξεις.

Λέγεται, ὅτι πολλαὶ λέξεις τῆς συγγραφῆς (16 ἐν ὄλῳ) «σπανιώτατα ἢ οὐδέποτε ἀπαντῶσι παρὰ Χρυσοστόμου».

Καὶ πρῶτα πρῶτα ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ «σπανιώτατα» καὶ τοῦ «οὐδέποτε». Διότι ἂν μὲν «σπανιώτατα» εὐρίσκονταί εἰς τὰ ἀναμφισβήτητα Χρυσοστομικά ἔργα, τότε αὐτὸ εἶναι ἕνας λόγος παραπάνω, ὅτι εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν, ἢ ὁποία δὲν ἤμπορεῖ βέβαια γι' αὐτὸ νὰ κατηγορηθῆ ὡς «νόθος», ἀφοῦ μάλιστα εἶναι μικρὰ καὶ εἰδικοῦ (παιδαγωγικοῦ) περιεχομένου³⁰. Ἐν ὁμῶς πραγματικῶς «οὐδέποτε» ἀπαντῶνται εἰς τὰ γνήσια ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου αὐταὶ αἱ λέξεις, τότε ἤμπορεῖ νὰ ἐξετασθῆ τὸ πρᾶγμα μὲ προσοχὴν καὶ νὰ ἐκτιμηθῆ ἡ σπουδαιότης τῆς παρουσίας των ἐδῶ καὶ τῆς ἐλλείψεως εἰς τὰ ἄλλα Χρυσοστομικά συγγράμματα. Ἐπειτα δὲν λέγεται καθαρά, ποῖαι λέξεις εἶναι «σπανίως» ἀπαντῶμεναι καὶ ποῖαι «οὐδέποτε», ὥστε νὰ ἤμπορῆ κανεὶς νὰ κρίνῃ καὶ ἐκτιμῆσῃ τὴν ἀξίαν κάθε ἐπιχειρηματολογικοῦ στοιχείου³¹. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡμεῖς ἤρσενήσαμεν καὶ ἐξηκριβώσαμεν τὰ ἐξῆς:

α'. Ἀπὸ τὰς 16 λέξεις, αἱ 14 ἢ 15 εὐρέθησαν εἰς τὰ γνήσια ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου, ἦτοι:

- 1) Ἄσχημος ἰβ' ὄμιλ. εἰς Κολοσσ. § 8 (M. 62, 386).
- 2) Ἀμύνειν ζ' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ, § 4 (Migne 62, 54).
- 3) Ἄτυφος πρὸς πιστὸν πατέρα λόγος γ' § 7 (M. 47, 360). Περὶ ἱερωσύνης λόγ. γ' § 16 (M. 48, 654) β' ὄμιλ. εἰς Ἐβρ. § 5 (M. 63, 26—ὁ τύπος **ἀτυφότερος**).
- 4) Ἐκλελυμένος κδ' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 3 (M. 62, 173).

28. Ἐν. ἀν. σελ. 32 κ. ἐξ.

29. Ἐν. ἀν. σελ. 37 κ. ἐξ.

30. Ἐν. ἀν. σελ. 19.

31. Πρβλ. καὶ τὴν Δ. Σ. Μπαλάνου κριτικὴν εἰς τὴν «Ἐκκλησίαν» σελ. 153, στήλην α'.

5) Ἐπαντλεῖν β' ὄμιλ. εἰς Α' Κορ. § 2 (Μ. 61, 19) Περὶ προνοίας καὶ εἰμαρμένης λόγ. β' (Μ. 49, 758).

6) Οἴκοθεν ι' ὄμιλ. εἰς Α' Τιμ. § 2 (Μ. 62, 549) ι' ὄμιλ. εἰς Ἐβρ. § 3 (Μ. 63, 87).

7) Ὁξυδερκῆς β' ὄμιλ. εἰς Ἰωάν. § 4 (Μ. 59, 35) β' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 3 (Μ. 62, 19).

8) Παραπέμπειν Πρὸς Σταγείρ. λόγ. α' § 4 (Μ. 47, 433). Περὶ Ἰερωσύνης λόγ. γ' § 16 (Μ. 48, 655).

9) Προσκεκρουκῶς Εἰς τὸ Φιλιππ. Α', 18 § 11 (Μ. 51, 319), θ' ὄμιλ. εἰς Ἰωάνν. § 2 (Μ. 59, 72).

10) Σπανιάκις Περὶ μονανδρίας § 2 (Μ. 48, 612) § 6 (Μ. 48, 617) ιε' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 3 (Μ. 62, 109).

11) Τραχυνθὲν Ὑπόμ. εἰς Γαλ. κεφ. Δ' § 3 (Μ. 61, 661).

12) Τὸ τυραννικὸν πζ' ὄμιλ. εἰς Ματθ. § 4 (Μ. 58, 773).

13) Φθόρος Περὶ Ἰερωσ. λόγ. γ' § 15 (Μ. 48, 654) Πρὸς Θεόδωρον § 17 (Μ. 47, 303).

14) Ἐπεξεργασία ια' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. «Διὰ τὸ τοῦτο τὸ χωρίον ἐπεξεργάζεται ἐνταῦθα;» (Μ. 62, 82).

15) Ἡ λέξις εὐπαραίτητος («ἔσο συγγνωμονικός· ἔσο εὐπαραίτητος κεφ. 73). Αὐτὴ ἂν δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν μας, δὲν ἀνευρέθη εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσ. Ἐν τούτοις εὐρέθησαν ἐκφράσεις, ὅπου ὑπάρχει τὸ συγγνωμονικός μετὰ τοῦ «ἡμερος» (περὶ μονανδρίας § 1 (Μ. 48, 611) ἢ μετὰ τοῦ φιλάνθρωπος [κβ' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 2 (Μ. 62, 157)]).

Μένει λοιπὸν μία καὶ μόνη λέξις, «ἐν δέον», ἡ ὁποία δὲν εὐρέθη εἰς τὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου, πλὴν ἴσως καὶ νὰ μᾶς διέφυγε τὴν προσοχὴν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει πρῶχειρον γενικὸν λεξιλόγιον τοῦ Χρυσοστόμου.

2. Γραμματικοὶ τύποι

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς λέξεις ἀναφέρονται καὶ μερικαὶ (τέσσαρες ἐν ὄλῳ) τύποι γραμματικοί, οἱ ὁποῖοι λέγεται, ὅτι εἶναι «ἀσυνήθεις» εἰς τὸν Χρυσόστομον³². Εἰς τὴν ἀναζητήσιν μας παρουσιάσθησαν ὅμως γνήσια χωρία, ὅπου ἀπαντοῦν οἱ τύποι αὐτοί, ἧτοι :

1) Παρακούόμενος ιγ' ὄμιλ. εἰς Ἐβρ. § 2 (Μ. 63, 104).

2) Παρευδοκιμηθεὶς ἰ «Περὶ νηστείας καὶ εἰς τὸν προφ. Ἰωάνν κλπ.» ὄμιλ. ε' § 4 (Μ. 49, 34) «Περὶ Παρθενίας» § ΕΖ' (Μ. 48, 584).

3) Προκαταβεβλημένος «Εἰς τὴν ἀποστ. ρῆσιν, Β' Κορινθ. Δ' 13» § 1 (Μ. 51, 273) «Πρὸς Σταγ.» λόγ. α' § 8 (Μ. 47, 644).

4) Διὰ τὸν τύπον «παραβαινόμενος» (κεφ. 30 καὶ 67) ἔχομεν ἀντίστοι-

³² Ἰσως ἡ φράσις «σπανίως ἢ οὐδέποτε» νὰ ἐκφράσῃ κυρίως τὴν ἀμφιβολίαν, μήπως δὲν εἶχε γίνει ἡ ἐξακριβωσις τοῦ ἰσχυρισμοῦ.

χον φράσιν εἰς τὴν λβ' ὄμιλ. εἰς Ἑβρ. § 1 (M. 63, 320). Διαφορὰ ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ ὅτι ἐδῶ ἡ σύνταξις εἶναι ἐνεργητικὴ («τοῖς παραβαίνουσιν»). Παθητικῆς φωνῆς ἀπαντᾷ εἰς χρόνον ἀόριστον ἐν τῷ λόγῳ «εἰς τοὺς ἀνδριάντας» (M. VII, 145 c - ε) («παρὰβασθέντος τοίνυν τοῦ ὄρκου πάντες ἐσίγων»). Ἐπὶ τούτοις ὁμοῦ δέον νὰ λεχθῆ, ὅτι παρουσιάζεται διαφορὰ γραφῆς μεταξὺ τοῦ κώδικος τῶν Παρισίων καὶ τοῦ κώδικος τῆς Μονῆς Λειμῶνος, διότι οὗτος ἔχει ἐνεργητικὴν φωνὴν («παραβαίνοντα») καὶ ὄχι παθητικὴν, ὅπως ἔχει ὁ Παρισινὸς κώδιξ.

3. Ἐκφράσεις.

Ἐκφράσεις «ἡκιστα Χρυσοστομικαί»³³ ἀναφέρονται ἐν ὄλῳ ἐννέα (9). Ἐξ αὐτῶν ὁμοῦ αἱ πέντε (5) εὐρίσκονται εἰς τὰ γνήσια ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ δὲ ἕκτη καὶ ἡ ἑβδόμη ἔχουν τὰ παράλληλά των, ἦτοι :

1) Κάλλος ἔχουσα (κεφ. 55) Ὁ' ὄμιλ. εἰς Ματθ. § 5 (M. 58, 661), πθ' ὄμιλ. εἰς Ματθ. § 4 (M. 58, 786).

2) Ὁξυδερκὲς καὶ διεγρηγερμένον (κεφ. 80) ε' ὄμιλ. εἰς Ἰωάν. § 4 (M. 59, 58 «ὄξυδερκὲς»), ζ' ὄμιλ. εἰς Ἑβρ. § 3 (M. 63, 64 «ψυγῆς διεγρηγερμένης) ιη' ὄμιλ. εἰς Ἑβρ. § 5 (M. 63, 134 «ὄξυδερκὲς»).

3) Τὸ φίλτρον ἔσται καθαρὸν (κεφ. 81) ξβ' ὄμιλ. εἰς Ἰωάν. § 2 (M. 59, 345 «ζέον τὸ φίλτρον») λγ' ὄμιλ. εἰς Α' Κορ. § 5 (M. 61, 282 «πολὸν τὸ φίλτρον»).

4) Σειρὰ χρυσοῦ (κεφ. 88) «Ἐπιτίμ. κατὰ τῶν ἀπολειφθέντων» § 3 (M. 51, 149), λγ' ὄμιλ. εἰς Α' Κορ. § 4 (M. 61, 281).

5) Ἐμμελετώσι πρὸς τοὺς οἰκείους (κεφ. 68). Ἡ ὅλη φράσις εἶναι «...ὥστε ἐγγυμνάζεσθαι καὶ μελετᾶν ἐν τοῖς οἰκείοις φέρειν τὸ πάθος» καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιστρας πρὸ τῶν ἀγώνων ἐμμελετώσι πρὸς τοὺς οἰκείους οἱ ἀθληταί, οὕτω καὶ ὁ παῖς ἐπὶ τῆς οἰκίας παιδευέσθω... ἐν ἐκείνῳ αὐτὸν γυμνασθῆναι». Ἐνταῦθα παρουσιάζονται δύο συντάξεις, μία μετὰ δοτικῆς καὶ ἑτέρα μετὰ ἐμπροθέτου αἰτιατικῆς «πρὸς τοὺς». Εἰς τὴν πρώτην σύνταξιν ἀπαντᾷ καὶ τὸ «ἐν-μελετᾶν» (ὡς σύνθετον ἢ κεχωρισμένως) καὶ τὸ «ἐν-γυμνάζεσθαι». Εἰς τὴν δευτέραν ὁμοῦ σύνταξιν παρουσιάζεται μόνον τὸ «ἐν-μελετᾶν». Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ δύο ῥήματα «ἐν-γυμνάζεσθαι» καὶ «ἐν-μελετᾶν» εἶναι συνώνυμα, παρατάσσονται δὲ ἢ καὶ ἐναλλάσσονται. Διὰ ταῦτα ἡ σύνταξις «ἐν-μελετᾶν πρὸς τοὺς...» ἰσοδυναμεῖ καὶ πρὸς τὴν σύνταξιν «ἐν-γυμνάζεσθαι» ἢ ἀπλῶς «γυμνάζεσθαι πρὸς τοὺς». Ἐννοεῖται βεβαίως, ὅτι ἡ μετὰ τῆς «πρὸς» σύνταξις δὲν σημαίνει ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ ἡ μετὰ δοτικῆς σύνταξις, διότι ἡ «πρὸς» ὑποδηλοῖ καὶ τὴν ἀνταγωνιστικὴν σχέσιν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ ἀναγνωρισθῆ ὁ

33. Βλέπε Δ. Ν. Μωραΐτου. μν. ἔ. σελ. 20.

χρυσοστομικός χαρακτήρ τῆς ἐν λόγῳ φράσεως διὰ τῆς παραβολῆς πρὸς τὰ λεγόμενα εἰς τὴν 1ε' ὁμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 4. «ἐὰν ἐν τῇ οἰκίᾳ ταῦτα παιδευθῆς ἐπὶ τῆς θεραπαινίδος, ... κἂν ἐγ-γυμνασθῆς θεραπαινίδα χαλεπαίνουσαν φέρειν γενναίως, ...» (Μ. 62, 110). Ἐπίσης πρβλ. «Περὶ παρθενίας» § ΔΗ'. «Ἐν παιδοτρίβῳ μὲν γὰρ καὶ παλαιστρα, ὅπου πρὸς τοὺς οἰκείους ἢ γυμνασία, ...». Ὅμοια εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ «Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ μύρια τάλαντα ὀφείλοντος...» § 3. «...οὐδὲ πόνον ἔξεις λοιπὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλοσοφίᾳ **μελετήσας** καθάπαξ τῇ πυκνότητι τῆς συγγορήσεως μηδὲ πλήττεσθαι...» (Μ. 51, 21). Τὸ χωρίον τοῦτο περιλαμβάνεται ἐν τῇ κθ' ἐκλογῇ (πρὸς τὸ τέλος) (Μ. 63, 788), ἔνθα καὶ ἐνοῦται ἡ πρόθεσις μετὰ τῆς μετοχῆς· «...οὐδὲ πόνον ἔξεις λοιπὸν τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας καθάπαξ **ἐμμελετήσας** τῇ πυκνότητι τῆς συγγορήσεως μηδὲ πλήττεσθαι».

6) Ἐπὶ ἀντιθέτῃ τὴν ἀκοήν (κεφ. 79). Πρβλ. ὁμιλ. στ' ὅτι χρήσιμος ὁ τῶν ἀρχόντων φόβος» § 1 (Μ. 49, 81) καὶ β' ὁμιλ. εἰς Α' Κορ. § 2 (Μ. 61, 19).

7) ἄγειν ἐπὶ προστασίαν (κεφ. 73). Ἡ φράσις «ἄγειν ἐπὶ» ἀπαντᾷ εἰς τὸν Χρυσ. Βλέπ. π. χ. «Περὶ παρθενίας» § ΝΕ' (Μ. 48, 577).

Αἱ λοιπαὶ δύο ἐκφράσεις δὲν ἀποτελοῦν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἐξαιρετικῶς ἰδιαζούσας φράσεις, ὥστε ἐξ αὐτῶν νὰ δύναται νὰ ἐξαχθῇ σπουδαίον τι συμπέρασμα φιλολογικόν. Ἡ πρώτη φράσις ἦτοι τὸ «πορνεύειν εἰς» (κεφ. 76) εἶναι ἑλληνική, ἀπαντᾷ δὲ ἤδη παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ὡς «πορνεύειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν» (Στρωμ. VII, κεφ. XIV, 88, 1 Μ. 9,521). Μόνον τὴν φράσιν «τὸ παράδειγμα διαφθεῖρειν» (κεφ. 70) δὲν ἔτυχε μέχρι στιγμῆς νὰ εὑρωμεν παρὰ Χρυσοστόμῳ.

4. Ἐλλείποντα Χρυσοστομικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μνημονευθέντα γλωσσικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν ὡς τάχα μὴ προσερχόμενα ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου διὰ τῆς ἀναληθοῦς βεβαιώσεως, ὅτι δῆθεν δὲν εὐρίσκονται εἰς ἄλλα ἔργα Χρυσοστομικὰ, ἀναφέρονται καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα Χρυσοστομικὰ, τὰ ὁποῖα ἐλλείπουν ἀπὸ τὴν κρινομένην συγγραφὴν, τὰ ἐξῆς³⁴:

α') Ἐνῶ εἰς τὸν Χρυσόστομον χρησιμοποιεῖται, λέγουσιν, ἀδιαφόρως πότε μὲν ἡ λέξις «θυγάτηρ» καὶ πότε δὲ ἡ λέξις «κόρη» καὶ μᾶλλον προτιμᾷται ἡ λέξις «θυγάτηρ», εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν βλέπομεν τουναντίον μόνον τὴν λέξιν «κόρη» χρησιμοποιουμένην, ἐκτὸς βεβαίως μιᾶς μόνης ἐξαιρέσεως, ὅπου πάλιν πρόκειται κυρίως γιὰ μίαν φράσιν ἀπὸ τὴν Ἁγ. Γραφὴν (κεφ. 58 «θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων» κατὰ τὸ Γενέσ. Στ', 2), ὥστε νὰ μὴ εἶναι κἂν τοῦ συγγραφέως³⁵.

34. ἔν. ἀν. σελ. 20.

35. ἔν. ἀν. σελ. 20/21.

Ἄς ἴδωμεν, τί ἀκριβῶς συμβαίνει.

Πρῶτα πρῶτα αἱ λέξεις «θυγάτηρ» καὶ «κόρη» δὲν ἔχουν τὴν ἴδιαν ἀκριβῶς σημασίαν καὶ ἄρα δὲν ἠμποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀδιαφόρως πότε ἢ μία καὶ πότε ἢ ἄλλη. Διότι ἡ «θυγάτηρ» εἶναι ἔννοια σχετική καὶ συνδέεται λογικῶς καὶ ἀναγκαιῶς μὲ τὴν ἔννοιαν πατὴρ ἢ μήτηρ ἢ γονεὺς (δηλ. τοῦ...), ἐνῶ τουναντίον ἡ «κόρη» εἶναι ἔννοια ἀπόλυτος καὶ ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὸ φύλον καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ ἀσχέτως πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ γεννήτορος. Αὐτὸ παραδείγματος χάριν φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ Χρυσοστόμου, Περὶ μοναχίας § 5 (Μ. 48, 618) «Τί οὖν, ἂν ἡ σφόδρα κόρη, φησί, καὶ βραχὺν ἀπολαύσασα χρόνον τοῦ ἀνδρός; Πρὸς γὰρ τὰς κόρας μοι ταῦτα εἴρηται, οὐ πρὸς τὰς γεγηρακυίας...». Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἠμπορεῖ μὲν καταχρηστικῶς νὰ λέγεται «κόρη» ἀντὶ τοῦ «θυγάτηρ», ἀλλὰ ὄχι καὶ τὸ ἀντίθετον.

Ἐπειτα ἐὰν ἴδωμεν καλλίτερα τὰς περιπτώσεις τῆς κοινομένης συγγραφῆς, ὅπου χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις «κόρη», θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αὐτὸ συνέβη διότι ἦτο ἐπιβεβλημένον ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Διότι πρῶτον μὲν ἡ συγγραφή ὁμιλεῖ γενικῶς διὰ τὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ, καὶ μάλιστα χρησιμοποιεῖ γενικῶς τὴν λέξιν «παῖς», τὸ ξεχωρίζει δὲ ἀπὸ τὰ θηλυκὰ, ὥστε ἡ λέξις «παῖς» νὰ εἶναι γιὰ τὸ ἀγόρι καὶ ἡ λέξις «κόρη» γιὰ τὸ κορίτσι.

Τὰ χωρία τῆς συγγραφῆς εἶναι: 1) κεφ. 16 κόραι—ἄρσενες 2) κεφ. 17 κόρη—νυμφίος 3) κεφ. 53 κόρη—γραῦς 4) κεφ. 76 πορνεύειν εἰς κόρας 5) κεφ. 82 ἂν ἐγκωμιάζης τὴν κόρην καὶ 6) κεφ. 90 μήτηρ... τὴν αὐτῆς κόρην... καὶ τὸν νέον καὶ τὴν κόρην.

Ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐπιτρέπετο νὰ λείπη ἡ λέξις «κόρη», ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 6, ὅπου ὑπάρχει ἡ λέξις «μήτηρ». Διότι εἶναι φανερόν, ὅτι εἰς μὲν τὰς πέντε πρῶτας περιπτώσεις ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐννοίας τῆς νέας κοπέλλας ἦτοι τοῦ κοριτικοῦ. Εἰς δὲ τὴν ἕκτην περίπτωσιν πάλιν αἱ δύο ἔννοιαι «ἀγόρι»—«κορίτσι» ἦσαν κυριαρχοῦσαι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ὁμιλοῦντος, ὅπως φαίνεται ἀμέσως ἀπὸ τὸ «καὶ τὸν νέον καὶ τὴν κόρην», καὶ ὄχι ἡ σχέσις μητρὸς—θυγατρὸς.

Ὡς πρὸς τὴν ἄλλην ἔνστασιν ἢ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι τάχα ὁ Χρυσόστομος συνηθίζει νὰ χρησιμοποιῇ περισσότερον τὴν λέξιν «θυγάτηρ» ἀπὸ τὴν λέξιν «κόρη» ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπλοῦν ἰσχυρισμόν καὶ χρειάζεται προηγουμένως νὰ ἐξετασθῇ καὶ νὰ ἀποδειχθῇ. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν ἄλλως τὰ πράγματα παρ' ὅ,τι, καὶ ὅπως εἴπωμεν παραπάνω γενικῶς κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ περίστασιν καὶ ὄχι ἀδιακρίτως.

β' Ἡ κοινομένη συγγραφή, λέγουν, ἔχει τὸ ρῆμα «προνοεῖν» μὲ γενικήν (τρεις φορές ἐν ὄλῳ, κεφ. 17, 23, 37), ἐνῶ ὁ Χρυσ. συνηθίζει τὴν περιφρασίαν «πρόνοιαν ποιεῖσθαι». Αὐτὸ ὁμῶς δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβές.

Διότι ὁ Χρυσόστομος πρῶτα πρῶτα χρησιμοποιεῖ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐκφράσεις διὰ τὴν ἔννοιαν αὐτήν, ἥτοι «πρόνοιαν ποιεῖσθαι», «προνοεῖν», «φροντίζειν» καὶ «φροντίδα ποιεῖσθαι» (ἢ ἔχειν κ.τ.δ.) Ἐπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ «προνοεῖν» δὲν εἶναι σποραδική, ἀλλὰ πολὺ συνήθης καὶ τοῦλάχιστον τόσον ὅσον καὶ τῶν ἄλλων ἐκφράσεων. Ἀρκεῖ παραδείγματος χάριν νὰ ρίψῃ κανεὶς καὶ μιὰ ματιὰ εἰς τὴν κδ' ὁμιλ. εἰς Ρωμ. § 2 (Μ. 60, 621), εἰς τὴν κε' ὁμιλ. εἰς Ρωμ. § 3 (Μ. 60, 631/632) κ. ἄ. Εἰς τὴν μικρὰν κρινομένην συγγραφὴν τρεῖς φορὰς καὶ οὐχὶ ἐν συνεχείᾳ παρέστη ἀνάγκη νὰ διατυπωθῇ ἡ σχετικὴ ἔννοια καὶ ἐχρησιμοποιήθῃ ἡ λέξις «προνοεῖν».

γ'. Λέγεται, ὅτι ἀπὸ τὴν κρινομένην συγγραφὴν λείπει ἡ συχνὴ χρῆσις τῶν λέξεων «σκοπεῖν» ἢ «περισκοπεῖν», ἐνῶ ὁ Χρυσ. τὰ χρησιμοποιεῖ συχνότατα. Εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν μόνον ἀπαξ ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα «περισκοπεῖν» κεφ. 22), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν κρίνεται ἀρκετόν.

Ἡ παρατήρησις αὕτη προϋποθέτει ἓνα ἐσφαλμένον συλλογισμόν, ὃ ὁποῖος βασίζεται εἰς μίαν ἐσφαλμένην μείζονα προκειμένην, τὴν ἐξῆς «Πᾶν ἔργον ἐνὸς συγγραφέως ἔχει κατ' ἀνάγκην τὰς ἰδιαζούσας λέξεις τόσον συχνὰ ὅσον καὶ τὰ ἄλλα ἔργα του». Τὸ ὅτι εἶναι ἐσφαλμένη ἡ κρίσις αὕτη, τὸ καταλαβαίνει κάθε ἓνας πού ἔχει γράψῃ ἢ ἔχει ἀσχοληθῇ μὲ γλωσσικὰ δημιουργήματα. Διότι αἱ λέξεις παρουσιάζονται μὲ τὰς ἐννοίας των καὶ ὄχι ἄσχετα μὲ αὐτάς. Αἱ ἴδιες ἔννοιες θέλουν καὶ ἴδιες ἢ ὅμοιες λέξεις. Ἐκτὸς αὐτοῦ πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι αἱ δύο λέξεις «σκοπεῖν» καὶ «περισκοπεῖν» εἶναι καὶ ἰδιάζουσαι λέξεις τοῦ Χρυσοστόμου, πρᾶγμα ὃ καὶ λίαν πιθανὸν ἵνα μὴ εἴπωμεν λίαν ἀπίθανον.

δ'. Ὁ Χρυσόστομος, λέγεται, χρησιμοποιεῖ συνήθως τὴν ἐκφρασιν τοῦ Ἀπ. Παύλου «ἐκτρέφειν τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου» (Ἐφess. 5', 4), ἐνῶ αὕτη λείπει ἀπὸ τὴν κρινομένην συγγραφὴν.

Ἀλλὰ πρῶτα πρῶτα μόνον οἱ μιμηταὶ ἀντιγραφεῖς προσπαθοῦν νὰ μὴ παραλείψουν φράσεις καὶ λέξεις, πού γεννοῦν τὴν ψευδῆ ἐντύπωσιν γνησιότητος. Ὅποιος ὅμως αὐτοτελῶς γράφει καὶ ὁμιλεῖ αὐτὸς διατυπώνει, ὅ,τι θέλει καὶ ὅπως τοῦ ἔρχεται, χωρὶς νὰ παύῃ νὰ εἶναι κατὰ βῆθος εἰς τὴν νοοτροπίαν τοῦ ὁ ἴδιος.

Ἐπειτα ὅμως ὁ Χρυσόστομος καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ὅπου πρόκειται περὶ παιδαγωγικῶν γνωμῶν, δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν «συνήθη» του αὐτὴν φράσιν τοῦ ἀπ. Παύλου, ἥτοι εἰς τὴν θ' ὁμιλ. εἰς Α' Τιμ. § 2 (Μ. 62, 545 ἐξ.). Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ εὐεξήγητον. Γνωρίζομεν, ὅτι κατὰ τὴν σκέψιν ἥτοι τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν ὁ ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος παρουσιάζει διαφορὰς καὶ κατὰ τὸν τρόπον καὶ κατὰ τὴν ὕλην τῆς σκέψεως. Αὐτὸ, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἐρευναι τῆς λεγομένης «ψυχολογίας τῆς νοήσεως» (Denkpsychologie) τῆς Σχολῆς τοῦ Ο. Külpe, ὀφείλεται εἰς τὴν κυριαρχο-

χοῦσαν διαθέσιν (Einstellung) καὶ τὴν «δεσμεύουσαν» ἢ «ὀρίζουσαν τάσιν» (determinierende Tendenz). Γνωρίζομεν ἐπίσης, ὅτι ἡ παρατηρουμένη ὁμοιότης καὶ συμφωνία εἰς τὰ ἔργα τοῦ Χρυσ. ὀφείλεται κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἀντιγραφῶν κυρίως ὅταν ἐξεδίδετο τρόπον τινὰ τὸ «ἐπίσημον κείμενον» καὶ ὄχι εἰς τὸν ἴδιον τὸν Χρυσόστομον, ὅπως δηλ. κατέγραφον οἱ ταχυγράφοι τοὺς λόγους του⁸⁶.

β. Ἡ Σύνταξις

Ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν λέγεται⁸⁷, ὅτι ὁ Χρυσόστομος ὡς «κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔγραφε» τοιαύτας «ἰδιοτυπίας» καὶ «ἀδοκίμους φράσεις», ὅσας ἔχει ἡ κρινομένη συγγραφή. Λησμονεῖται, ὅμως, ὅτι ὁ Χρυσόστομος, ὅταν ὠμιλοῦσε τουλάχιστον, δὲν ἐχρησιμοποιοῦσε τὴν γλῶσσα τῶν «Ἀττικιστῶν» τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ μίαν γλῶσσαν ἢ ὅποια θὰ ὀνομάζετο ἴσως σήμερον «ἀπλῆ καθαρεύουσα» ἢ ἔστω «λογία ὁμιλουμένη». Αὐτὸ διδάσκει καὶ μία ἀπλῆ ματιά, ἀρκεῖ νὰ ἔχη κανένας κάποιαν αἰσθησὶν γλωσσικὴν διὰ τὸ «κλασσικὸν» γλωσσικὸν ἰδίωμα—καὶ διὰ τὸ «μὴ κλασσικόν». Διὰ τοῦτο ἂν ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ ἡ γνησιότης τῶν γνησίων Χρυσοστομικῶν ἔργων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν «δοκίμων» ἢ «ἀδοκίμων φράσεων», ζήτημα εἶναι ἂν ἐν τέλει θὰ εὕρισκετο κανένα «γνήσιον»!. Παρ' ὅλα ταῦτα ἃς ἴδωμεν ποῖα εἶναι τὰ παραδείγματα αὐτῶν τῶν συντακτικῶν παρατηρήσεων, ἥτοι πρῶτον τὰς συντακτικὰς ἀνωμαλίας καὶ ἔπειτα τὰς διαφορὰς συντάξεως μεταξὺ τῆς κρινομένης συγγραφῆς καὶ τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου.

α'. Συντακτικαὶ ἀνωμαλίαι.

1) Εἰς τὸ κεφ. 46, ἀφοῦ ἐξιστορήθησαν τὰ ἄλλα γεγονότα τοῦ ἐπεισοδίου Ἰησαῦ καὶ Ἰακώβ, πρόκειται ὁ ὁμιλῶν νὰ ἐκθέσῃ τὰ τῆς φυγῆς τοῦ Ἰακώβ καὶ λέγει: «ἀκούσασα ἡ μήτηρ καὶ φοβηθεῖσα ἐφυγάδευσε τὸ παιδίον» εἶτα ἡ πολλὴ φιλοσοφία, τοῦ παιδίου τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνουσα, δυναμένη μὲν τοι μετὰ συγκαταβάσεως καὶ εἰς τὸ τῆς παιδικῆς διανοίας ἀπαλὸν καταφυτευθῆναι, ἂν μεταχειρισώμεθα τὴν διήγησιν. Οὕτω δὴ οὖν ἐροῦμεν πρὸς αὐτόν».

Ὁμοία φράσις ὑπάρχει εἰς τὸν Χρυσόστομον λη' ὁμιλ. εἰς Α' Κορ. § 7. «Ἔστι μὲρ γὰρ καὶ ἐτέρα παραμυθία, ἀλλὰ φιλόσοφος καὶ τῶν πολλῶν ὑπερβαίνουσα τὴν παχύτητα...» (M. 61, 332).⁸⁸

Εἰς τὴν φράσιν τῆς κρινομένης συγγραφῆς ἑλλείπει τὸ ρῆμα τῆς κυρίας προτάσεως. Ἄλλὰ τὸ ρῆμα ἐννοεῖται εὐκόλως ἀπὸ τὴν ὅλην ἔκφρασιν, ἢ ὅποια εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ζωντανὴν ζωὴν.

86. ἔν. ἀν. σελ. 20.

87. Βλ. Chr. Baur, μν. ἔ. Α', σελ. 181.

88. Βλ. Δ. Ν. Μωραΐτου, μν. ἔ. σελ. 21/22.

2) Εἰς τὸ κεφ. 48 λέγεται· «...οὐ μικρὰ γὰρ αἰσχύνῃ καὶ κατάγελως, ὅταν ἐν οἰκίᾳ χριστιανῶν ³⁹ ἔθῃ τινὰ ἐλληνικὰ ἐπιτελεῖται, καὶ λύχνους ἀνάπτωσιν καὶ ἀναμένωσιν ἐπιτηροῦντες...».

Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς ἀλλαγῆς ὑποκειμένων ἔθῃ-τινές, μὲ τὴν μεταβολὴν τῆς συντάξεως ἀπὸ παθητικῆς εἰς ἐνεργητικὴν. Ὁμοίον παράδειγμα ἔχομεν καὶ εἰς τὸ «Περὶ παρθενίας» § Δ' (Μ. 48, 536). «ὦ! καὶ Ἑλλήνων ἡμεῖς ἀθλιώτεροι· Ἑλληνας μὲν γὰρ εἰ καὶ τὰ τῆς γενένης ἐκδέχεται δεινὰ, ἀλλ' ὅμως τὸ γοῦν ἐνταῦθα καρποῦντας ἡδύ, γάμοις ὀμιλοῦντες καὶ χρημάτων ἀπολαύοντες καὶ τῆς ἄλλης ἀνέσεως τῆς βιωτικῆς».

3) Εἰς τὸ κεφ. 17 λέγεται: «Τάχα πολλοὶ καὶ γελῶσιν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὡς μικρῶν ὄντων τούτων...». Ἡ χοῆσις ὅμως τῆς γενικῆς ἀπολύτου ἀντιδοτικῆς (κατὰ τὸ λεγομένοις) δὲν εἶναι λάθος, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἐτεροπροσωπίας. Διότι ὑποκείμενον δὲν εἶναι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τὰ πράγματα περὶ ὧν ἔλεγεν, ὅπως φανερώσει καὶ ἡ ἀντωνυμία τούτων, ἡ ὁποία ἄλλως θὰ ἦτο περιττή.

4) Εἰς τὸ κεφ. 70 λέγεται· «Μηδὲ ἐν βαλανεῖῳ περιμενέτω τὴν παρ' ἑτέρου θεραπείαν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ποιείτω». Ἡ ὑπογραμμισμένη φράσις θεωρεῖται ὡς «ἀδόκιμος» ⁴⁰. Αὐτὸ ὅμως δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐπιχείρημα κατὰ τῆς γνησιότητος ἀφοῦ εἶναι Χρυσοστομικὴ ἔκφρασις, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὅλα τὰ ἀναμφισβήτητα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου, βλέπ. π. χ. ις' ὀμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 1 (Μ. 62, 113), ὅπου ἐπανειλημμένως ὑπάρχει ἡ σύνταξις αὕτη β'. Διαφοραὶ συντάξεως

1) Εἰς τὸ κεφ. 22 λέγεται· «Ἐξορίζετε τὸν τῆς ἀκολασίας λόγον· οὗτος γὰρ μάλιστα ὁ ἔρωσ ἐνοχλεῖ ταῖς τῶν νέων ψυχᾶς».

2) Εἰς τὸ κεφ. 90 λέγεται· Τοῖς μὲν γὰρ νέοις ἡ ἐπιθυμία ἐνοχλεῖ ταῖς δὲ γυναίξει τὸ φιλόκοσμον». Ὡς πρὸς αὐτὸ παρατηρεῖται, ὅτι ἡ σύνταξις τοῦ ἐνοχλεῖν γίνεται εἰς τὸν Χρυσόστομον μὲ ἀιτιατικὴν, καὶ φέρεται ὡς παράδειγμα σχετικὸν χωρίον τῆς ἐκλογῆς ΚΖ' (Μ. 63, 764) (τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ εἰς τό, χήρα καταλεγέσθω... § 11 (Μ. 51, 331). Ἀλλὰ ὁ Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ μὲν ἀιτιατικὴν, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ συχνὰ καὶ τὴν δόκιμον σύνταξιν τοῦ ἐνοχλεῖν μετὰ δοτικῆς ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ γνήσια ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀναφέρομεν ὡς παραδείγματα συντάξεως μὲ δοτικὴν τὰ ἑξῆς. Πρὸς Σταγ. λόγ. α' § 9 (Μ. 47, 446). «Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας...» § 1 (Μ. 51, 68)· ιθ' ὀμιλ. εἰς Ματθ. § 1. (Μ. 57, 274) ιστ' ὀμιλ. εἰς Α' Κορ. § 5 (Μ. 61, 136)· κβ' ὀμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 3 (Μ. 62, 159).

6. Τὸ ὕφος.

Οἱ ἀμφισβητοῦντες τὴν Χρυσοστομικὴν προέλευσιν τῆς κρινομένης συγ-

39. Ὁ κώδιξ Δ ἔχει χριστιανοῦ.

40. Βλ. Δ. Ν. Μωραΐτου, μν. ἔ. σελ. 21.

γραφῆς λέγουν, ὅτι αὐτὴ παρουσιάζει ὕφος «ἀτημέλητον καὶ πᾶν ἄλλο ἢ ρητορικόν»⁴¹. Τοιαῦτα ἐλαττώματα ἀναφέρονται : α' Χαλαρότης εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς φράσεως καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν νοημάτων. β' Ἐπαναλήψεις καὶ ταυτολογίαι συχναί· γ' Διακοπὴ συνεχείας καὶ παρεμβολὴ ζητημάτων ἀσχέτων πρὸς τὸ κύριον θέμα· δ' Διαφορὰ εἰς τὸν τρόπον ἐκθέσεως ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος· ε' Ἀσήμαντοι λεπτομέρειαι καὶ μικροζητήματα. Ἄξ ἐξετάσωμεν αὐτὰ ἕνα ἕνα.

α' Χαλαρότης εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς φράσεως καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν νοημάτων. Παραδειγμα ἀναφέρεται μόνον τὸ κεφ. 28,6. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ καὶ σπουδαῖόν τι πρᾶγμα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ.

β' Ἐπαναλήψεις καὶ ταυτολογίαι τόσον συχναί, «ὥστε εἰς τινα σημεία ἢ ἀνάγνωσις τῆς πραγματείας προκαλεῖ ποιάν τινα ἀνίαν»⁴². Τοιαῦτα εἶδη καὶ παραδείγματα ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς :

1) Ἀρχίζει μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις ἢ φράσεις πολὺ συχνὰ κατὰ συνέχειαν. Τοιαῦτα παραδείγματα ἀναφέρονται : α') τὰ κεφ. 26 καὶ 27 β') τὰ κεφ. 38 καὶ 39, γ') ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφ. 44· δ') τὰ κεφ. 48, 50, 54, 74, ὅπου τονίζεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ νομίζουσι οἱ ἀκροαταί, ὅτι εἶναι μικροπράγματα ὅσα τοὺς λέγει. Ἡμεῖς προσθέτομεν καὶ τὸ κεφ. 17, ὅπου πάλιν τὸ ἴδιον πράττει ὁ ὁμιλητής.

Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὑπερβάλλεται τὸ φαινόμενον. Διότι πρῶτον μὲν δὲν εἶναι πραγματικαὶ ἐπαναλήψεις, ἀφοῦ πρόκειται περὶ περιπτώσεων, ὅπου παρεμβάλλονται ἄλλαι σκέψεις καὶ ὁ διδάσκων ὁμιλητής βλέπει τὴν ἀνάγκην νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ ἢ γιὰ νὰ τὸ ὑπενθυμίῃ ἢ γιὰ νὰ τὸ τονίσῃ περισσότερο. Δὲν πρόκειται περὶ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐγγράφη, ἀλλὰ περὶ διδασκαλίας ζωντανῆς μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικά της.⁴³ Εἴπομεν ἄλλως τε παραπάνω⁴⁴, ὅτι ἡ ἐξομάλυνσις τοῦ κειμένου τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσ. ὁφείλεται εἰς τοὺς «ἐκδότας» ταχυγράφους καὶ ὄχι πραγματικὰ εἰς τὸν ὁμιλοῦντα ἐξ ὑπογυίου Χρυσόστομον.

Ἐπειτα ὅποιος διαβάσῃ τὸν Χρυσόστομον, θὰ ἰδῇ ὅτι ὅμοια παρατηροῦνται καὶ εἰς ἄλλας ὁμιλίας του. Ἐδῶ ἀναφέρομεν τὸν ἐπίλογον τοῦ «ὄτε προσβύτερος προσγειρίσθη... § 4 (Μ. 48, 699/670) ὅπως ὑπάρχουν ἐπαναλήψεις, ὅπως καὶ ἐδῶ εἰς τὰ κεφ. 26, 27, 38, 39, 44. Ἐπίσης ὁ τονισμὸς κατ' ἐπανάληψιν τῆς σπουδαιότητος δὲν γίνεται πάντοτε διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ἀλλὰ κάθε φοράν καὶ διὰ ἄλλην περίπτωσιν. Εἰς τὸ κεφ. 48 πρόκειται γιὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν τῶν Χριστιανῶν.

41. Ἐκδοσις «Πατρῶου», Εἰσαγωγή σελ. 10.

42. Αὐτόθι.

43. Βλέπε καὶ ὅσα λέγονται παρακάτω σελ. 42 ἐξ.

44. Σελ. 12.

νῶν· εἰς τὸ κεφ. 50 ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν ὀνομασίαν τῶν τέκνων· εἰς τὸ κεφ. 54 πρόκειται περὶ τῆς ἀμιγῆς τῆς ὀσφρήσεως· εἰς τὸ κεφ. 74 γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ θυμοῦ (ὀργῆς)· καὶ εἰς τὸ κεφ. 17 πρόκειται γιὰ τὸν γινόμενον καλλωπισμὸν τῶν νηπίων ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν τῆς ζωῆς τωγ. Ἐπόμενον λοιπὸν ἦτο νὰ τονίζεται ἡ σπουδαιότης καθενὸς ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ τὸ ἐθεώρουν συνήθως οἱ ἀκροαταὶ ὡς μικρὸ πρᾶγμα. Διότι ξέρομεν ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ διδακτικὴ ἀνάγκη νὰ τονίζεται ἡ σπουδαιότης τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ περριβάλλον θεωροῦνται ὡς ἀνάξια λόγου. Αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Χρυσόστομος, ὁ ἐξαίρετος αὐτὸς διδάσκαλος τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις γιὰ τὰ ἴδια περριπου πράγματα. Ἀναλύει τὰς μορφωτικὰς ἢ τὰς παραμορφωτικὰς ἐπιδράσεις καθενὸς στοιχείου καὶ ἐπιστᾶ τὴν προσοχὴν (τῶν τροφίμων του!) ἀκροατῶν καὶ εἰς τὰ μικροπράγματα ἀκόμη: Εἰς τὴν ιζ' ὁμιλ. εἰς Ἐφεσ. § 3 (Μ. 62, 119 κ. ἐξ.) ἀναλύει τὴν εὐτραπελίαν· εἰς τὴν ια' ὁμιλ. εἰς Θεσ. § 3 (Μ. 62, 465) λέγει περὶ τῶν πτωχῶν, οἱ ὁποῖοι γιὰ νὰ λάβουν βοήθημα γίνονται θαυματοποιοί, αἰσχρολόγοι κλπ· εἰς τὴν ιε' ὁμιλ. εἰς Ἐβρ. § 4 (Μ. 63, 121) ὁμιλεῖ περὶ τοῦ γέλωτος· εἰς τὴν ιβ' ὁμιλ. εἰς Α' Κορινθ. § 8 (Μ. 61, 105) ἀναφέρει τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὀνόματος κλπ. τῶν τέκνων. Ἄλλα «μικροπράγματα» ἀναλύονται ὑπὸ τοῦ Χρυσ. εἰς τὴν ὁμιλίαν «κατὰ μεθύοντων κλπ.» § 5 (Μ. 49, 440) καὶ εἰς τὴν μδ' ὁμιλ. εἰς Ματθ. § 5 καὶ § 6 (Μ. 58, 501 κ. ἐξ.).

γ' Διακοπὴ συνεχείας καὶ παρεμβολαί

Τοῦτο λέγεται, ὅτι γίνεται πρὸ παντὸς εἰς τὰ κεφ. 47—51. Τί συμβαίνει ὁμως ἐν προκειμένῳ;

Εἰς τὸ κεφ. 47 εἶναι ἡ παρέκβασις γιὰ τὴν ὀνομασίαν τῶν παιδιῶν, ἡ ὁποία κατὰ ὄλως φυσικὸν τρόπον παρουσιάζεται, ἀφοῦ εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφ. 46 γίνεται λόγος γιὰ τὴν μετονομασίαν τοῦ Ἰακώβ εἰς Ἰσραήλ⁴⁴. Αὐτὴ ἡ παρέκβασις καταλαμβάνει τὰ κεφ. 47—50 καὶ πρόκειται μόνον γιὰ ἓνα ζήτημα καὶ ὄχι γιὰ πολλά. Αἱ παρατηρήσεις αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰς τὰ κεφ. 39—51, ὅπου δίδονται ὑποδείγματα προσφορᾶς διηγήματος καὶ ἠθικῆς ἐμβραθύνσεως, εἶναι ἅτι τὸ ὁποῖον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ἐπιβάλλεται, κ' αὐτὸ τὸ καταλαβαίνει κάθε ἓνας πὸν καταλαβαίνει, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα γιὰ εἶδος «διδακτικῆς», ἦτοι γιὰ ὁδηγίεσ εἰς τοὺς γονεῖς, πῶς νὰ διδάσκουν τὰ παιδιὰ τους καὶ νὰ τὰ διαπαιδαγοῦν. Ἀκριβῶς τὸ

44. Εἰσάγεται μὲ τὴν φράσιν «Εὐκαίρως δὲ ἀνεμνήσθην· καὶ μοι νῦν ἐπῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος καὶ ἕτερόν τι νόημα. Ποῖον δὴ τοῦτο; εὐθέως αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προσηγορίας παρέχωμεν ἀρετῆς ζωῶν...». Πρβλ. ὁμοιον ια' ὁμιλ. εἰς Α' Θεσσ. § 3 (Μ. 62, 465). «Ὁ δὲ με νῦν ἐπεισῆλθεν εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐκεῖνο ἐρῶ. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅταν πενίγα περιβλήθῃς...»

ἀντίθετον θὰ ἦτο σφάλμα τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ κατ' ἑξοχὴν διδασκάλου τοῦ ἄμβωνος, ἂν δηλαδὴ δὲν ἔβγαζε κάθε φορὰ καὶ τὰ διδασκτικὰ συμπεράσματα καὶ δὲν ἐφιστοῦσε τὴν προσοχὴν τῶν γονέων (τῶν «δοκίμων διδασκάλων»), εἰς τὰ καθέκαστα μεθοδικὰ ζητήματα. Ἐπρόκειτο γιὰ «ὑποδειγματικὰς διδασκαλίαις» ἀφηγήσεως ἤτοι ἱστορίας.

Ἐκτὸς τούτου εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐτήρει ἐπακριβῶς τοὺς κλασσικοὺς κανόνας τῆς ρητορικῆς, ἀλλ' ἔκαμνε πολλὰ «σφάλματα», τὰ ὁποῖα ἐπεβάλλοντο ἀπὸ τὰς περιστάσεις τὰς πραγματικάς. Ἦδη ὁ Chr. Baur⁴⁷ ὁμιλεῖ γι' αὐτοὺς τοὺς μὴ κανονικοὺς τρόπους τοῦ Χρυσοστόμου, ἤτοι γιὰ τὰς «ἐπαναλήψεις»⁴⁸, γιὰ «τὸ ἀδέσμευτον ἀπὸ τῶν κανόνων ἔνεκα τῆς προσοχῆς πρὸς τὴν ποικιλίαν τοῦ ἀκροατηρίου»⁴⁹, γιὰ τὸ «ἀπροπαράσκευον» ἤτοι τὸ ἐξ ὑπογίου»⁵⁰, ἐξ οὗ προέρχονται αἱ παρεκβάσεις καὶ αἱ «τυχαῖαι» ἤτοι τῆς στιγμῆς παρατηρήσεις κλπ. Κατὰ ταῦτα ἀκριβῶς τὰ ἐλαττώματα ἢ κρινομένη συγγραφὴ θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς «Χρυσοστομίζουσα» !

δ'. Διαφορὰ εἰς τὸν τρόπον ἐκθέσεως ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος.

Ἡ κρινομένη, λέγεται, συγγραφὴ περιλαμβάνει (κεφ. 90) καὶ συστάσεις ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν κοριτσιῶν. Αὐταὶ αἱ συστάσεις παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς συστάσεις, τὰς ὁποίας κάμνει ὁ Χρυσ. εἰς τὴν θ' ὁμιλ. εἰς Α' Τιμ. § 2 (Μ. 62, 548), παρουσιάζουν διαφορὰν μεγάλην. Ἄν ὅμως κοιτάξῃ καὶ συγκρίνῃ κανεὶς τὰ δύο αὐτὰ χωρία, θὰ ἰδῇ πρῶτον, ὅτι εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν δὲν πρόκειται περὶ συστάσεων διὰ τὴν καθόλου ἀγωγὴν τῶν κοριτσιῶν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον περὶ βραχειῶν παρατηρήσεων, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ τρόπον τινὰ κατ' ἐπέκτασιν ἄλλων προηγουμένων. Διότι καὶ πρότερον ἔχει γίνεαι λόγος γιὰ τὰ κορίτσια εἰς τὸ κεφ. 17 (περὶ τοῦ καλλωπισμοῦ), εἰς τὸ τέλος δὲ (κεφ. 90) γίνονται συστάσεις μόνον ὡς πρὸς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰ ἄλλα πορνικὰ ἐξ ἀφορμῆς τῶν συστάσεων, ποὺ γίνονται γιὰ τὴν ἀγωγὴν τῆς (ἀφροδισίου) ἐπιθυμίας τοῦ ἀγοριοῦ. Τοῦναντίον εἰς τὴν θ' ὁμιλ. εἰς Α' Τιμ. § 2 γίνονται γενικώτεραι συστάσεις διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν κοριτσιῶν, ὥστε ταῦτα νὰ ἀποβοῦν καλὰ σύζυγοι καὶ μητέρες πρὸς τὸ καλὸν ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ γίνῃ σύγκρισις καὶ μάλιστα πρὸς ἑξαγωγὴν συμπερασμάτων ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα, ἀφοῦ πρόκειται νὰ συγκριθοῦν κρίσεις καὶ συστάσεις εἰδικῆς φύσεως, αἱ ὁποῖαι ἐγιναν ἐπ' εὐκαιρίᾳ, πρὸς ἓνα τμῆμα, τὸ ὁποῖον εἶναι μεγαλειότερον καὶ γενικωτέρου θέματος.

47. Εἰς τὸ μν. ἔ. σελ. 177 καὶ ἐξ.

48. σ. 177)178.

49. Σελ. 179.

50. Σελ. 150.

ε'. *Ἀσήμενοι λεπτομερείαι και μικρολογία, ἢ ἀνάξια λόγου παραδείγματα,* λέγεται, ὑπάρχουν εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ τὰ ἔγραφεν ὁ Χρυσόστομος.⁵¹

Τοιαῦτα ἀναφέρονται πρῶτον τὰ λεγόμενα εἰς τὸ κεφ. 70 περὶ αὐτοπεριποίησεως καὶ εἰς τὰ κεφ. 16 καὶ 57 περὶ τῆς κομώσεως καὶ τοῦ καλλωπισμοῦ. Ἄλλὰ ὅμοια θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ἂν κοιτάξῃ λ. χ. τὴν κατ' ὁμιλ. εἰς Α' Κορ. (Μ. 61, 217—220) καὶ ἰδιαιτέρως § 4 καὶ 5) καθὼς καὶ τὴν λζ' ὁμιλίαν εἰς Ματθ. § ζ' (Μ. 57, 426) καὶ τὴν νγ' ὁμιλ. εἰς Ἰωάν. § 3 (Μ. 59, 296), ὅπου γίνεται ὅμοιος λόγος περὶ τῆς κομώσεως καὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν παιδιῶν.

Ἐπίσης πρέπει καὶ γενικώτερον νὰ εἰπωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Χρυσ., ὅπως δεικνύει καὶ πρόχειρο ἀκόμη βλέμμα εἰς τὰς ὁμιλίαις του, δὲν ἀρέσκεται «μᾶλλον εἰς γενικότητα», ἀλλὰ τοῦναντίον ζωογονεῖ τὴν διδασκαλίαν του μὲ ζωντανὰ παραδείγματα παρμένα ἀπὸ τὴν σφύζουσαν γύρω του ζωὴν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν «εὐρύτεραν προοπτικὴν ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν ζητημάτων», ἀκριβῶς αὐτὴ ἢ ἀνάλυσις τῶν «μικρῶν πραγμάτων» δεικνύει τὴν εὐρεῖαν προοπτικὴν τοῦ Χρυσοστόμου. Διότι μόνον ἔτσι ἀναδεικνύεται ἡ μεγάλη παιδαγωγικὴ ἀξία τῶν θεωρουμένων μικρῶν πραγμάτων. Αὐτὸ τὸ ἔργον ἀπαιτεῖ ἄνθρωπον σὰν τὸν Χρυσ. μὲ εὐρύτερον πνευματικὸν ὄριζοντα καὶ εὐρύτεραν προοπτικὴν ἐξετάσεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων. Διότι ξέρομε πειὰ τώρα πολὺ καλά, ὅτι ἡ ἔκβασις καὶ τὸ βάθος τῆς κατανοήσεως τοῦ κόσμου τῶν νοητῶν ἀξιῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν ἀναπτύξεως τοῦ κατανοοῦντος ὑποκειμένου. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐπιχείρημα τῶν «μικρολογιῶν» καὶ τῶν «λεπτομερειῶν» εἶναι μᾶλλον ὑπὲρ τῆς Χρυσοστομικῆς γνησιότητος τῆς κρινομένης συγγραφῆς παρὰ ἐναντίον αὐτῆς.

Τὰ παραπάνω λεχθέντα ἰσχύουν καὶ διὰ τὰς λοιπὰς λεπτολογίας ἢ λεπτομερειάς, ὅπως ἢ τοῦ κεφ. 82, ὅπου λέγει ὁ Χρυσ., πῶς θὰ εἶναι ἡ νύμφη εὐνοϊκὴ πρὸς τὸν νέον, τὸν μνηστῆρά της. Θὰ ἠμποροῦσε μάλιστα νὰ εἶπῃ κανεὶς, ὅτι τέτοιαις λεπτές ψυχολογικῆς παρατηρήσεις μόνον ἢ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ ἑνα Χρυσόστομον ἠμποροῦσαν νὰ γίνων. Οἱ σύγροντοι ψυχολόγοι καὶ παιδαγωγικοὶ ἀποδίδουν εἰς τὸν ἐφηβικὸν ἔρωτα τὸν ἰδανικόν, τεραστίαν μορφωτικὴν σπουδαιότητα διὰ τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Διότι ἡ ἐξιδανίκευσις τῆς ἀγαπωμένης κόρης ἢ νύμφης ἱκανοποιεῖ ἀκριβῶς καὶ προάγει τὰς σχετικὰς ἰδανικὰς τάσεις τοῦ ἐφήβου, καὶ ἔτσι τὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν πτώσιν καὶ κατὰπτωσιν εἰς τὴν ὕλικὴν βιολογικὴν λύσιν τοῦ ψυχικοῦ ἐφηβικοῦ δράματος⁵². Ἐπειτα τὰ ἴδια περίπου λέγει καὶ ἄλλοῦ ὁ Χρυσ., ὥστε τὸ ἐπιχείρημα νὰ χάνῃ τὴν ἀρνητικὴν του ἀξίαν καὶ νὰ ἀποκτᾷ θετικὴν ὑπὲρ τῆς Χρυσοστομικῆς προελεύσεως. Τοιαῦτα βλέπει π.χ. ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν θ' ὁμιλ. εἰς Α' Τιμ. § 2 (Μ. 62, 546), ε' ὁμιλ. εἰς Α' Θεσσ. § 2 καὶ 3 (Μ. 62, 426), νθ' ὁμιλ. εἰς Ματθ. § 7 (Μ. 58, 583/583), «εἰς τὸ δεῖν καὶ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ νηστεύειν... § 6 (Μ. 54, 612).

(Συνεχίζεται)

51. Α. Ν. Μωραΐτου, μν. ἔρ. σελ. 24.

52. Πρβλ. τὸ κλασσικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦ βιβλίου τοῦ H. Spranger μετ. Ν. I Λούβαρη *Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας*, Ἀθήναι 1927.